

**EDGAR ALLAN PO VA ABDULLA QAHHOR HIKOYALARIDA QO‘RQUV
MOTIVINING BADIY TASVIRI**

Homidov Humoyun Ramazon o‘g‘li

Turon universiteti Xorijiy tillar fakulteti o‘qituvchisi

humoyunhamidov19@gmail.com

ORCID ID: 0009-0007-4710-5650

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23771970>

Annotatsiya. Maqolada Edgar Allan Po va Abdulla Qahhor hikoyalarida qo‘rquvning badiiy tasviri qiyosiy tahlil qilinadi. Adiblar ijodida qo‘rquvning psixologik, ijtimoiy va ramziy xususiyatlari hamda uni ifodalovchi badiiy vositalar yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Edgar Allan Po, Abdulla Qahhor, qo‘rquv, psixologizm, badiiy tasvir, ramz, qiyosiy tahlil.

Аннотация. В статье проводится сравнительный анализ художественного изображения страха в рассказах Эдгара Аллана По и Абдуллы Каххара. Рассматриваются психологические, социальные и символические особенности страха, а также художественные средства его выражения.

Ключевые слова: Эдгар Аллан По, Абдулла Каххар, страх, психологизм, художественное изображение, символ, сравнительный анализ.

Abstract. The article comparatively analyzes the artistic representation of fear in the short stories of Edgar Allan Poe and Abdulla Qahhor. It examines the psychological, social, and symbolic dimensions of fear and the literary devices used to express it.

Keywords: Edgar Allan Poe, Abdulla Qahhor, fear, psychological depth, artistic representation, symbolism, comparative analysis.

Kirish. Jahon adabiyotida qo‘rquv inson ruhiyatining murakkab holatlarini ochib beruvchi muhim badiiy-psixologik motivlardan biri hisoblanadi. Edgar Allan Po va Abdulla Qahhor hikoyalarida ushbu motiv turli milliy, tarixiy va ijtimoiy sharoitlar asosida o‘ziga xos tarzda ifodalanagan. Po asarlarida qo‘rquv ko‘proq inson ongining izdan chiqishi, aybdorlik, o‘lim va g‘ayritabiiy hodisalar bilan bog‘liq bo‘lsa, Qahhor hikoyalarida u ijtimoiy zulm, jaholat, qaramlik va insonning kundalik hayotdagi ruhiy iztiroblari orqali namoyon bo‘ladi. Har ikki adib qo‘rquvni yaratishda psixologik tasvir, badiiy detal, ramz, qorong‘i makon, tovush va ruhiy zo‘riqish vositalaridan samarali foydalanadi. Mazkur maqolada Edgar Allan Po va Abdulla Qahhor hikoyalarida qo‘rquvning badiiy ifodalanish usullari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi hamda ularning umumiy va o‘ziga xos xususiyatlari aniqlanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu maqolada intertekstual tahlil, psixoanalitik, tavsifiy-tahliliy, badiiy-tahliliy, kontekstual tahlil, hermenevtik tahlil, psixologik tahlil va matn tahlili metodlaridan foydalanildi.

Natijalar va muhokama. Edgar Allan Po va Abdulla Qahhor turli milliy adabiyot vakillari bo‘lishiga qaramay, ularning hikoyalarida inson ruhiyatining murakkab holatlari, ayniqsa, qo‘rquv, iztirob va ruhiy tanglik muhim o‘rin egallaydi. Har ikki adib qo‘rquvni oddiy hissiy holat sifatida emas, balki qahramonning ichki dunyosini ochib beruvchi badiiy-psixologik vosita sifatida tasvirlaydi. Biroq Po ijodida qo‘rquv ko‘proq shaxsning ichki ziddiyatlari, jinoyat, aybdorlik va ruhiy buzilish bilan bog‘liq bo‘lsa, Qahhor hikoyalarida uning ijtimoiy sabablari ustunlik qiladi. Edgar Allan Poning “Qora mushuk” hikoyasida qo‘rquv bosh qahramonning axloqiy va ruhiy tanazzuli bilan bog‘liq holda rivojlanadi. Dastlab mehribon va hayvonlarni sevadigan inson sifatida tasvirlangan qahramon ichkilik ta’sirida shafqatsiz shaxsga aylanadi. U sevimli mushugi Plutonning ko‘zini o‘yib oladi va keyinchalik uni daraxtga osadi. Mazkur jinoyatdan so‘ng mushuk obrazi qahramon ongida vijdon, jazo va muqarrar fosh etilish ramziga aylanadi. Shu tariqa qo‘rquv tashqi xavfdan emas, balki qahramonning o‘z jinoyati va aybdorlik tuyg‘usidan kelib chiqadi.

Hikoyadagi qora rang, mushukning yo‘qolgan ko‘zi, yong‘in, devor va yerto‘la kabi detallar qo‘rquv muhitini kuchaytiradi. Ayniqsa, devor orasidan eshitilgan mushukning ovozi qahramon jinoyatining fosh bo‘lishiga olib keladi. Bu tovush oddiy badiiy detal bo‘lish bilan birga, qahramon bostirishga uringan vijdonning ramziy ovozi sifatida ham namoyon bo‘ladi. Po qo‘rquvni asta-sekin kuchaytirib, uni jinoyatchining ruhiy holati va muqarrar jazo g‘oyasi bilan birlashtiradi. “Xabar beruvchi yurak” hikoyasida ham qo‘rquv va aybdorlik o‘zaro bog‘langan. Hikoyachi keksa kishini uning “kalxat ko‘zi”dan nafratlangani uchun o‘ldiradi. Jinoyatdan so‘ng esa unga marhumning yurak urishi eshitalayotgandek tuyuladi. Yurak tovushi tobora kuchayib, qahramonning ruhiy muvozanatini buzadi va uni jinoyatini tan olishga majbur qiladi. Aslida, bu tovush marhumning yuragi emas, balki jinoyatchining qo‘rquv va aybdorlik bilan qiynalayotgan ongining ifodasidir. Po ushbu hikoyada tovush detalidan foydalanib, ichki qo‘rquvni tashqi hodisaga aylantiradi.

Abdulla Qahhorning “Dahshat” hikoyasida esa qo‘rquv ijtimoiy muhit, patriarxal munosabatlar va ayol erksizligi bilan bog‘liq holda tasvirlanadi. Hikoyaning bosh qahramoni Unsin Dodho xonadonidagi qaram hayotdan qutulish uchun qabristonga borib, qaynoq suv tayyorlash shartini bajarishga majbur bo‘ladi. Qorong‘i tun, qabriston, shamol, qabrlar va noma’lum tovushlar uning ruhiy holatini keskinlashtiradi. Biroq Unsinning asl qo‘rquvi o‘liklar yoki qabristondan emas, balki uni tahqirlovchi va erksiz holatda saqlovchi tirik insonlardan kelib chiqadi. Qahhor qabriston manzarasi orqali qahramonning ruhiy kechinmalarini ochadi. Qorong‘ilik, sovuq, shamol va qabrlar qo‘rquvning tashqi belgilaridir. Dodho tomonidan uyushtirilgan hiyla esa Unsinning halokatiga sabab bo‘ladi. Shu jihatdan hikoya nomidagi “dahshat” faqat qabristondagi qo‘rqinchli vaziyatni emas, balki ayolni erksiz va himoyasiz holatga tushirgan ijtimoiy tuzumning shafqatsizligini ham anglatadi. Qahhor qo‘rquv vositasida ayolning fojeali taqdirini va insoniy qadr-qimmatning toptalishini fosh etadi.

Qahhorning “Bemor” hikoyasida qo‘rquv bevosita dahshatli hodisalar orqali emas, balki kambag‘allik, kasallik va chorasizlik orqali ifodalanadi. Sotiboldining xotinini davolatishga imkon topolmasligi uning ichki xavotirini kuchaytiradi. Oilaning iqtisodiy nochorligi va tibbiy yordamning mavjud emasligi qahramonlarni fojeaga olib keladi. Hikoya yakunida bolaning onasi uchun qilgan

sodda duosi qo‘rquv va umidsizlikning eng ta’sirchan ifodasiga aylanadi. Bu asarda qo‘rquv ijtimoiy tengsizlik va insonning taqdir oldidagi ojizligi bilan bog‘langan.

Po va Qahhor hikoyalaridagi qo‘rquv tasvirida bir qator mushtarakliklar mavjud. Har ikki adib tashqi muhitni qahramon ruhiyatiga moslashtiradi. Qorong‘ilik, yopiq makon, sirli tovush, sukunat va o‘lim bilan bog‘liq detallar ruhiy tanglikni oshiradi. Shuningdek, adiblar qo‘rquvni birdan yuzaga keltirmaydi, balki voqealar rivoji davomida bosqichma-bosqich kuchaytiradi. Qahramonning harakati, ichki nutqi va atrofdagi mayda o‘zgarishlar yakuniy fojiga zamin yaratadi. Shu bilan birga, adiblarning qo‘rquvni tasvirlash usullarida muhim farqlar mavjud. Po qo‘rquvning manbasini ko‘pincha inson ongidan, ruhiy kasallikdan, jinoyatdan va aybdorlik tuyg‘usidan izlaydi. Uning qahramonlari o‘z xatti-harakatlari oqibatida qo‘rquv qurboniga aylanadi. Qahhor esa qo‘rquvni insonni ezuvchi ijtimoiy sharoit, qashshoqlik, jaholat va tengsizlik natijasi sifatida ko‘rsatadi. Po qahramonlari ko‘pincha o‘z jinoyati bilan fojiani yuzaga keltirsa, Qahhor qahramonlari adolatsiz muhitning qurboni bo‘ladi. Po ijodida gotik makon va g‘ayritabiiylikka yaqin hodisalar yetakchi o‘rin egallaydi. Qahhor esa realistik tasvirga tayanib, oddiy hayotning o‘zida mavjud dahshatni ko‘rsatadi. Shuning uchun Poda qo‘rquv individual-psixologik xususiyatga, Qahhorda esa ijtimoiy-psixologik mazmunga ega. Biroq har ikki holatda ham qo‘rquv qahramonning asl mohiyatini ochadi va asarning g‘oyaviy-badiiy ta’sirini kuchaytiradi.

Xulosa. Edgar Allan Po va Abdulla Qahhor hikoyalarida qo‘rquv qahramon ruhiyatini ochib beruvchi muhim badiiy-psixologik vosita hisoblanadi. Po qo‘rquvni, asosan, jinoyat, aybdorlik, vijdon azobi va ruhiy buzilish bilan bog‘liq holda tasvirlaydi. Qahhor esa uning ildizlarini ijtimoiy zulm, qashshoqlik, jaholat, tengsizlik va inson erksizligidan izlaydi. Poning “Qora mushuk” va “Xabar beruvchi yurak” hikoyalarida qo‘rquv qahramon ongida shakllansa, Qahhorning “Dahshat” va “Bemor” asarlarida u adolatsiz ijtimoiy muhit natijasida yuzaga keladi. Har ikki adib qorong‘i makon, sirli tovush, sukunat, ramz va badiiy detallardan foydalanib, ruhiy tanglikni bosqichma-bosqich kuchaytiradi. Demak, Poda qo‘rquv individual-psixologik, Qahhorda esa ijtimoiy-psixologik mazmun kasb etadi. Ushbu farqlarga qaramay, har ikki adib qo‘rquv vositasida inson tabiatining yashirin jihatlarini ochib, kuchli badiiy ta’sir yaratishga erishgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qahhor A. Asarlar: besh jildlik. 1-jild. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti, 1987. – 333 b.
2. Qo‘shjonov M. Abdulla Qahhor mahorati. – Toshkent: Fan, 1988.
3. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2018. – 480 b.
4. Poe E. A. Complete Tales and Poems of Edgar Allan Poe. – New York: Vintage Books, 1975.
5. Mabbott T. O. The Collected Works of Edgar Allan Poe. Vols. II–III: Tales and Sketches. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
6. Ковалев Ю. В. Эдгар Аллан По: новеллист и поэт. – Л.: Художественная литература, 1984. – 296 с.

7. Осипова Э. Ф. Загадки Эдгара По: исследования и комментарии. –СПб.:
Филологический факультет СПбГУ, 2004. – 171 с.